

DIVIDING OUR TIME
Fitting Torah
Into Our Busy Lives

Source Materials

Rabbi Efrem Goldberg
reg@brsonline.org

Dividing our Time: Fitting Torah in to our Busy Lives

Rabbi Efrem Goldberg
Shavuos 5767

(1) יהושע פרק א פסוק ח

לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל:

(2) משנה פאה א:א

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמ"ח = וגמילות חסדים = ותלמוד תורה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם:

(3) משנה אבות ב:ח

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת

(4) תלמוד בבלי סנהדרין צט ע"ב

אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר +איוב ה'+ כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו - הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר +יהושע א'+ לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך - הוי אומר לעמל תורה נברא.

(5) משנה אבות ז:א

שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם: רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדי הוא לו נקרא ריע אהוב אהוב את המקום אהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות ונהנין ממנה עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים:

6) רמב"ם תלמוד תורה א"ח

כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה.

7) תלמוד בבלי יומא לה ע"ב

תנו רבנן: עני ועשיר ורשע באין לדין, לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל? אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק, חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו, והרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת. עשיר אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר? אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה, וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא. אמר להן: בבקשה מכם, הניחוני ואלך ללמוד תורה! אמרו לו: חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך! ומימיו לא הלך וראה אותך, אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. רשע אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אמר: נאה הייתי וטרוד ביצרי (היה) +מסורת הש"ס: [הייתי]+ אומרים לו: כלום נאה היית מיוסף? אמרו עליו על יוסף הצדיק: בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית. אמרה לו: השמע לוי אמר לה: לא. אמרה לו: הריני חובשתך בבית האסורין. - אמר לה: +תהלים קמו+ ה' מתיר אסורים - הריני כופפת קומתך - +תהלים קמו+ ה' זקף כפופים, - הריני מסמא את עיניך +תהלים קמו+ - ה' פקח עורים. נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה. לשכב אצלה - בעולם הזה, להיות עמה - לעולם הבא. נמצא, הלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף מחייב את הרשעים.

8 מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק 1

מה היה תחלתו של ר' עקיבא. אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לו המים שתדיר נופלים עליה בכל יום אמרו לו עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים (איוב י"ד י"ט). מיד היה רבי עקיבא דן ק"ו בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשין כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם מיד חזר ללמוד תורה. הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות. א"ל רבי למדני תורה אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח. כתב לו אלף בית ולמדה. אלף תיו ולמדה. תורת כהנים ולמדה. היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כולה. הלך וישב [לו] לפני רבי אליעזר ולפני רבי יהושע אמר להם רבותי פתחו לי טעם משנה. כיון שאמרו לו הלכה אחת הלך וישב לו בינו לבין עצמו אמר אלף זו למה נכתבה. בית זו למה נכתבה. דבר זה למה נאמר. חזר ושאלן והעמידן בדברים: רבי שמעון בן אלעזר אומר אמשול לך משל. למה הדבר דומה לסתת שהיה מסתת בהרים פעם אחת נטל קרדומו בידו והלך וישב על ההר והיה מכה ממנו צרורות דקות ובאו בני אדם ואמרו לו מה אתה עושה. אמר להם הרי אני עוקרו ומטילו בתוך הירדן. אמרו לו אי אתה יכול לעקור את כל ההר. היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול נכנס תחתיו סתרו ועקרו והטילו אל הירדן וא"ל אין זה מקומך אלא מקום זה. כך עשה להם ר' עקיבא לר' אליעזר ולר' יהושע. אמר לו ר' טרפון עקיבא עליך הכתוב אומר מבכי נהרות חבש ותעלומה יוציא אור (איוב כ"ח י"א) דברים המסותרים מבני אדם הוציאם ר' עקיבא לאורה: בכל יום ויום היה מביא חבילה של עצים חציה מוכר ומתפרנס וחציה מתקשט בה. עמדו עליו שכניו ואמרו לו עקיבא אבדתנו בעשן מכור אותן לנו וטול שמן בדמיהן ושנה לאור הנר. אמר להם הרבה ספוקים אני מסתפק בהן אחד שאני שונה בהן ואחד שאני מתחמם כנגדן ואחד שאני ישן בהם: עתיד רבי עקיבא לחייב את כל העניים בדין שאם אומרים להם מפני מה לא למדתם [תורה] והם אומרים מפני שעניים היינו. אומרים להם והלא רבי עקיבא עני ביותר ומדולדל היה. ואם אומרים מפני טפינו אומרים להם והלא רבי עקיבא היו לו בנים ובנות אלא אומרים להם מפני שזכתה רחל אשתו: בן ארבעים שנה הלך ללמוד תורה סוף שלש עשרה שנה לימד תורה ברבים. אמרו לא נפטר מן העולם עד שהיו לו שולחנות של כסף ושל זהב ועד שעלה למטתו בסולמות של זהב. היתה אשתו יוצאה בקרדוטין ובעיר של זהב. אמרו לו תלמידיו רבי ביישתנו ממה שעשית לה. אמר להם הרבה צער נצטערה עמי בתורה:

מה היה תחלתו של רבי אליעזר בן הורקנוס. בן עשרים ושנים שנה היה ולא למד תורה. פעם אחת אמר אלך ואלמוד תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי. א"ל אביו הורקנוס אי אתה טועם עד שתחרוש מלא מענה. השכים וחרש מלא מענה. אמרו אותו היום ערב שבת היה הלך וסעד אצל חמיו וי"א לא טעם כלום מו' שעות של ערב שבת עד ו' שעות של מוצאי שבת. כשהוא הולך בדרך ראה אבן הרימה ונטלה ונתנה לתוך פיו וי"א גללי הבקר היה. הלך ולן באכסניא שלו. הלך וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושלים עד שיצא ריח

רע מפיו אמר לו רבן יוחנן בן זכאי אליעזר בני כלום סעדת היום. שתק. שוב א"ל ושתק. שלח וקרא לאכסניא שלו א"ל כלום סעד אליעזר אצלכם. אמרו לו אמרנו שמא אצל רבי היה סועד. אמר להם אף אני אמרתי שמא אצלכם היה סועד ביני וביניכם אבדנו את רבי אליעזר מן האמצע.

9) ביאור הלכה סימן קנה

עת ללמוד - ביו"ד סימן רמ"ו ס"א מבואר דצריך אדם לקבוע עת לת"ת ביום ובלילה וע"כ מן הנכון שמלבד קביעות שאחר תפלת שחרית יקבע גם בין מנחה למעריב שבזה יצא גם ידי חובת למוד תורה בלילה. וענין לימוד בין מנחה למעריב משמע גם בגמרא [ברכות דף ד'] אדם בא מן השדה בערב הולך לביהכ"נ אם יודע לקרות קורא לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל וכו' עי"ש ועיין בסימן א' מש"כ בשם השל"ה ובעו"ה כמה אנשים מרפים ידיהם מן התורה לגמרי ואינם חוששים לקבוע אפילו זמן מועט ביום לתורה והסיבה הוא מפני שאינם יודעים גודל החיוב שיש בזה וכבר אמרו חז"ל ויתר הקב"ה על עון ע"ז וג"ע וש"ד ולא ויתר על עון ביטול תורה ואיתא במדרש משלי פ"י אר"י בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את כל העולם וכו' בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה הקב"ה הופך את פניו ממנו ומצירי גיהנם מתגברין בו כו' והם נוטלים אותו ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו שני סדרים או ג' הקב"ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא שנית אותם כו' בא מי שיש בידו הלכות א"ל בני תורת כהנים למה לא שנית שיש בו וכו' בא מי שיש בידו ת"כ הקב"ה א"ל בני חמשה חומשי תורה למה לא שנית שיש בהם ק"ש תפילין ומזוזה בא מי שיש בידו ה' חומשי תורה א"ל הקב"ה למה לא למדת הגדה וכו' בא מי שיש בידו הגדה הקב"ה א"ל בני תלמוד למה לא למדת וכו' עי"ש והאיש אשר אינו מזרז א"ע לקבוע לו עתים לתורה בכל יום בודאי ישאר ריקם מכל ח"ו ומה יענה ליום הדין והחכם עיניו בראשו:

10) משנה ברורה סימן קנה ס"ק ד

(ד) שלא יעבירונו - דעיקר מצות ת"ת אין לה שיעור וחיובה הוא כל היום כ"ז שיש לו פנאי וכדכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפך וגו' וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלמוד תורה מרצונו הוא קרוב למה שאחז"ל [סנהדרין צ"ט] על הפסוק כי דבר ה' בזה זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ואחז"ל [ירושלמי סוף פ"ט דברכות] ר' חלקיה בשם ר' סימון העושה תורתו עתים [ר"ל שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות אף שיש לו פנאי ללמוד יותר] הרי זה מפר ברית ויליף זה מן הכתוב עת לעשות לה' הפרו תורתך [ועי"ש בפירוש הפני משה] אלא הכונה בקביעת עתים לתורה הוא שצריך האדם ליחד עת קבוע בכל יום שלא יעבירונו בשום פעם. ואם אירע לו אונס שלא היה יכול להשלים הקביעות שלו ביום יהיה עליו כמו חוב וישלימנו בלילה וכדאמרינן [עירובין ס"ה] רב אחא בר יעקב יזיף ביממא ופרע בלילא. וכתבו האחרונים שלעולם קודם שיצא מביהמ"ד שחרית אפילו

אם אירע לו אונס שלא יוכל ללמוד בקביעות ילמוד עכ"פ פסוק אחד או הלכה אחת:

11) שו"ע אורח חיים קנה:א

אחר שיצא מבהכ"נ, ילך לבה"מ; ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. הגה: ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבה"מ ושכר הליכה בידו, או יקבע לו מקום וילמוד מעט במה שיודע ויחשוב בעניו ויכנס בלבו יראת שמים (הר"י פ"ק דברכות).

12) משנה ברורה סימן קנה ס"ק ב

(ב) ויקבע - דאיתא בגמרא כשמכניסין אדם לדין שואלין אותו קבעת עתים לתורה וטוב שיקבע העת מיד אחר התפלה משום ילכו מחיל אל חיל וכנ"ל וגם דאם ילך מקודם לעסקיו חיישינן שמא ימשך ויתבטל קביעותו (פמ"ג):

13) משנה ברורה סימן קנה ס"ק ג

(ג) ללמוד - חייב אדם ללמוד בכל יום תורה שבכתב שהוא תנ"ך ומשנה וגמרא ופוסקים ובעלי בתים שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות ביום לא ילמדו בגמרא לחוד דבזה אינו יוצא אלא צריך שילמוד דוקא גם ספרי פוסקים כל אחד כפי השגתו [שו"ע יו"ד וש"ך שם]:

14) תלמוד בבלי קידושין ל ע"א

אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא, מאי דכתיב: +דברים + ו+ ושננתם לבניך? אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם, לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד. מי יודע כמה חיי? לא צריכא - ליומי.

15) רש"י מסכת קידושין דף ל עמוד א

אלא ושלשתם - מדלא כתיב ושניתם שישלישם. ליומי - ימי השבוע.

16) פני יהושע מסכת קידושין דף ל עמוד א

שם אמר רב ספרא משום ר"י בן חנניא מאי דכתיב ושננתם לבניך אל תיקרי ושננתם אלא ושלשתם כו'. נראה לי לפרש לפי פשוטו משום דמלשון ושננתם ילפינן בסמוך שיהיו דברי תורה מחודדין בפ"ך והיינו מדלא כתיב ולמדתם אלא ושננתם שהוא לשון שינון ולשון משנה וא"כ תו לא מצין למימר דלא איירי קרא אלא בתורה שבכתב כדכתיב לעיל מיניה והיו הדברים האלה דהיינו בהווייתן דלא שייך שינון וחידוד אלא בתורה שבעל פה שהיא משנה וגמרא דאין מורין הלכה מתוך המשנה וא"כ שפיר קאמר דאי אפשר

לקרות ושננתם אלא אי קרינן נמי ושלשתם שאי אפשר שיהא הדבר ברור לו כאחות
א"כ בקי במקרא ובמשנה ובגמרא. ועוד י"ל דלשון ושננתם משמע תרי או מפשיטות
שהוא מלשון משנה תורה דהיינו שני תורות או משום דכתיב ושננתם בשני נובי"ן כמ"ש
מהרש"א ז"ל בח"א וא"כ בהנך תרי דהיינו משנה וגמרא שייך בהו נמי שינון ומלבד תורה
שבכתב דכתיב לעיל מיניה והיו הדברים האלה דהיינו תורה שבכתב למ"ד דבדברי תורה
כתיב וא"כ הרי לך ושלשתם ומה שהקשה מהרש"א ז"ל בח"א דלפי"ז משמע דחייב
ללמוד עם בנו מקרא ומשנה וגמרא ולעיל מסקינן דאין חייב ללמוד עם בנו אלא מקרא
לחוד ונדחק מאד ליישב ע"ש ומסיק בעצמו שהוא דלא כסברת הרא"ש ז"ל וכבר
פירשתי שיחתי דלא קשה מידי דקרא ושננתם לבניך לאו בבנים ממש איירי אלא
בתלמידים שנקראו בנים כמו שפירש רש"י ז"ל בפירוש החומש וכדאיתא בספרא והיינו
מהאי טעמא גופא דאין החיוב בבנו אלא מקרא לחוד דחייב בנו לאו מושננתם ילפינן
אלא מולמדתם וכדפרישית בריש סוגיין ודו"ק:

תוספות בד"ה לא צריכא ליומי פירש בקונטרס כו' ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצו
למיפרך מי ידע כמה חיי עכ"ל. ולכאורה יש ליישב שיטת רש"י דבשלמא לענין מספר
השנים מתמה שפיר מי ידע כמה חיי וא"כ אין יודע כלל מתי ישלמו שלישי ימיו משא"כ
לימי השבוע לעולם ילמוד שני ימים הראשונים מקרא ואם מת אחר כך אונס רחמנא
פטריה וכ"כ בחידושי מהר"י טראני אלא די"ל דסברת התוס' דלפי"ז בשלישי שנים נמי
מצינן למימר כה"ג דסתם ימי שנותינו שבעים שנה וילמוד מהם שלישי במקרא ואם מת
אח"כ אונס רחמנא פטריה אלא על כרחך דאין סברא לומר כן וא"כ מקשו שפיר
לפירוש רש"י, כן נראה לי:

17 תוספות מסכת קידושין דף ל עמוד א

לא צריכא ליומי - פירש בקונטרס ימי השבת כלומר שני ימים מקרא ושני ימים משנה
ושני ימים גמרא ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצו למיפרך מי ידע כמה חיי ונ"ל לפרש
בכל יום ויום עצמו ישלש על כן תיקן בסדר רב עמרם גאון כמו שאנו נוהגים בכל יום
קודם פסוקי דזמרה לומר מקרא ומשנה וגמרא ור"ת פי' שאנו סומכין אהא דאמרין
בסנהדרין (דף כד.) בבל בלולה במקרא במשנה ובגמרא דגמרת בבל בלול מכולם.

18 תוספות מסכת עבודה זרה דף יט עמוד ב

ישלש אדם שנותיו וכו' אלא ליומי - פ"ה ב' ימים מקרא ב' ימים משנה וב' ימים תלמוד
ולשון ליומי דחקו לפרש כן מיהו אכתי איכא לאקשווי מי ידע כמה חיי לכך נראה ליומי
בכל יום ולכך תקנו פסוקי התמיד ומשנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל ונראה
לר"ת דאנו שעוסקין בתלמוד בבלי דינו כי הוא בלול במקרא במשנה ובתלמוד כדאמרין
בסנהדרין (דף כד.) בבל בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד.

19) רמב"ם תלמוד תורה אי"א

וחייב לשלש את זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, ושלש בתורה שבעל פה, ושלש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה, וענין זה הוא הנקרא גמרא.

20) רמב"ם תלמוד תורה אי"ב

כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע, אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר, ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה שבעל פה, והענינים הנקראים פרדס בכלל הגמרא הן, במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו.

21) רמב"ם יסודי התורה די"ג

ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותן פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס, ואע"פ שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בורין, ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות, ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויות דאביי ורבא, אעפ"כ ראויין הן להקדימן, שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה, ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא, ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר.

22) שו"ע יורה דעה רמ"ד

חייב אדם לשלש למודו, שליש בתורה שבכתב, דהיינו הארבעה ועשרים; שליש במשנה, דהיינו תורה שבעל פה, ופירושי תורה שבכתב בכלל זה; שליש בתלמוד, דהיינו שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מתוך דבר, וידמה דבר לדבר וידון במדות שהתורה נדרשת בהם עד שידע היאך עיקר המצות והיאך יוצא האסור והמותר וכיוצא בזה, דברים שלמד מפי השמועה. כיצד, היה בעל אומנות ועוסק במלאכתו ג' שעות ביום וט' בתורה, קורא ג' מהם בתורה שבכתב, ובג' תורה שבעל פה, ובג' יבין דבר מתוך דבר. במה דברים אמורים, בתחילת לימודו של אדם. אבל כשיגדיל בתורה ולא יהא צריך

ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה, יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבעל פה, כדי שלא ישכח דבר מדיני התורה, ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו. הגה: וי"א שבתלמוד בבלי שהוא בלול במקרא, במשנה וגמרא, אדם יוצא ידי חובתו בשביל הכל. (טור בשם ר"ת וע"פ ע"ל סי' רמ"ה ס"ז). ואין לאדם ללמוד כי אם מקרא, משנה וגמרא והפוסקים הנמשכים אחריהם, ובזה יקנה העולם הזה והעולם הבא, אבל לא בלמוד שאר חכמות. (ריב"ש סימן מ"ה ותלמידי רשב"א) ומ"מ מותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ובלבד שלא יהיו ספרי מינים, וזהו נקרא בין החכמים טיול בפרדס. ואין לאדם לטייל בפרדס רק לאחר שמלא כריסו בשר ויין, והוא לידע איסור והיתר ודיני המצות (רמב"ם סוף מדע ס"פ ד' מהל' יסודי התורה).

פרק שלישי:
צורת היהודי

דימיה ו, טו: "כה אמר ה' עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם איזה דרך הטוב ולכו בו ומצאו מרגע לנפשכם כו..." הוא אשר אמר ר' יוחנן ברכאי לתלמידיו "צאו וראו איזוהי דרך טובה שידבק בה האדם" (אבות ב, ס'). ותלמידים אלו היו תנאים, קדושי עליין.

בדורנו האחרון זה — החיוב הרבה יותר יסודי, לברר "מהי הדרך הטובה". אין להסתפק כתיים בסיסית כללית, כגון "שוב לשמים וטוב לבריות", ועוד פחות יש לסמוך על הרגש בלבד. בעירפול² השולט ובמשתוש³ המאיים מכל צד — מן ההכרח להשקיע עמל ולימוד מקיף בבירור שאלה זו: מהי צורת ה"אדם" האמיתי וצורת ה"יהודי" האמיתי?

זה הצעיר העומד על דעתו והוא ניגש להנחית את היסוד לעולמו הרוחני, חייב להכיר ארבעה מקורות המסוגלים ביותר לבנות את האדם היהודי:

- הוא חייב לרכוש לו ידיעה ברורה ב"שורע" א"ח עם ה"משנה ברורה";
- הוא חייב לרכוש לו ידיעה רחבה בתורה עם פירש"י ורמב"ן;
- הוא מוכרח לרכוש לו בקיאות יסודית במס' אבות עם פי רבנו יונה ז"ל;
- ועליו לשנון היטב את ספר מסלת ישירים לרבנו הרמח"ל ז"ל.

את פני חיי היהודי מעצב השלחן ערוך. יש לקבוע בכל יום קביעות לחצי שעה — אם אפשר — עם חברותא — ללמוד שו"ע אורח חיים. האופן הטוב ביותר של לימוד הלכה הוא, לעיין בשרשי ההלכות בגמרא. אך אין לוותר על לימוד ה"משנה ברורה"; חפץ ה' הצליח בידי החפץ חיים ז"ל לייצר בחבור זה את בית-החנוך ליהודי בדורנו, מלבד מה שזכה להיות הפוסק האחרון בשו"ע א"ח. יסוד היסודות של אמונתנו הוא: ספר התורה. אין לנו לסמוך על מה שלמדנו בינלודנו בבית"ס וב"חדר". דוקא המתבגר והמבוגר חייבים ללמוד היטב, בלי דילוג ולא בהבלעה, לצאת ידי חיוב שגים מקרא ואחד תרגום, אלא בעיין ובקדוק ברש"י (תרא"ש בארנות חיים כ' על רש"י בחומש: "והדקדק בו כאשר תוכל" ע). העיין בדברי רש"י מחייב הרבה פעמים לחפש את המקור ממנו לקח רש"י את ביאורו. וחמיד יש לדייק מה הכריח את רש"י לבאר כמו שהוא מבאר. כידוע אין רש"י מביא דברי אגדה אם אין הפשט בפסוק מכריחו לכך. יש תמיד לעמוד על זה, מה ההכרח בפשט שהביאו להוכיח דברי אגדה ומדריש.

לתורת המדות קבעו חז"ל מסכת אבות בש"ס, שבה כללו כל אבות המדות — "אבות" מכלל דאיכא תולדות. והגרי"א בביאורו מראה מקום לכל בקרא. ממסכת אבות אנו יודעים. כיצד נראה חסיד, שחרי, מאן דבעי למיהוי חסידו ליקיים מילי

ל
שער ראשון

דאבות" (ב"ק ל, א), וחסידות היא היא פאר המעלות שהתורה מביאה עליהן (ע"ז כ, ב). מסכת זו יש ללמוד בעיין עם פרושי הראשונים ז"ל ובפרט עם פ"ר רבנו יונה ז"ל ש"ש. אין כמותו לקרב את הדברים אל הלב, כדברי המחרי"ק ז"ל. מלבד יסודות ההנהגה למעשה שאנו לומדים במסכת זו, נתלמד בה כיצד לגשת אל מאמרי חז"ל אשר "כל דבריהם כגחלי אש" (אבות פ"ב מ"י), כל אשר מסכת אבות חסידו ללמוד אותנו בדרך חיינו, נגלה במאמריה יסודות נפלאים ו"מאור שבתורה".

ה"מילון" לכל תורת המדות, בקיצור נמרץ, הוא ה"מסילת-ישירים". שם הננו לומדים את כל המדות, וגם צורת הופעותיהן השונות (כי אותה מדה מופיעה אצל בני-אדם שונים באופנים שונים). יחד עם זה הננו לומדים במסילת-ישירים דרכי ההתבוננות והמעשה להשגת הדרגות השונות שהתורה מביאה אליהן. כידוע אמר הגרי"ח מוולוז'ין ז"ל לתלמידו המובהק הג"ר זונדל סלנטר ז"ל (רבו המובהק של רבנו הגאון ר' ישראל סלנטר ז"ל) שיקח לו את המסילת-ישירים למורה-דרדכו בחיים.

הצעיר הלומד הפעמים הראשונות עלול לתמות על זה, כי אינו מוצא בו חידושים, ואף תאור המדות והדרגות נראה לו פשוט מדי. אולם, כל אשר יגדל האדם, כל אשר תתרחב ידיעתו ותתעמק השגתו — הוא רואה יותר נפלאות בעומק וברוחב במסילת-ישירים. אדמו"ר מאור עינינו מרן ר' ירוחם זצ"ל היה רגיל לומר, כי המ"י הוא התמצית מכל ספרי רמח"ל ז"ל בתכמת הקבלה. הוי אומר, כי כלו מבוסס על חכמת האמת — ואנו בלמדנו בו לא ידענו מזהו אכן, וזהי הכניסה לפנימיות התורה: בלמדנו הספר הנפלא הזה השכם וחזור, בלי ליאות ושיגרה, לאט לאט נתרגל למצוא פנימיות בדבריו — ובעצמנו. ומי שלא התרגל בלימוד מעין זה — בהגיעו לספרי קבלה ששם הפנימיות אינה נסותרת מהעין — יהפוך את הידיעות הפנימיות שם לחיצוניות. השער ללימוד פנימיות של אמת — הוא המסילת-ישירים.

— ללימודים יסודיים אלה חייב ברתורה להקדיש תשומת-לב מדובה מיום עומדו על דעתו. במשך ארבע שנים עליו לרכוש ידיעה ברורה בספריים אלה, ומה גם בהיותו ב"ישיבה, מוכרח הוא בצד לימודו בנפ"ת ללמוד לפי תכנית זאת, ומובטח הוא כי יהיה לו יסוד איתן. בהתנהגות ובהשקפה.

(ה'א"ח - א"ב) ק"ל

R' Yitzhak

HUNNER

היינו החלק השני שבחכמת התלמוד, הכולל בתוכו את העיון החרדי והסקיף בעומקם וברחבתם של הסוגיות. ומעתה אף אנן נמי נימא. זהו הוא פירושם של דברי ר' יוחנן, דתלמוד בבלי היינו על שם הבבליות. והיינו דר' יוחנן בא ללמדנו, כי בתלמוד דידן, אין שני החלקים האלה של חכמת התלמוד, מובדלים זה מזה, כל אחד בתחומו. אלא שאדרבה, שני החלקים חללו של חכמת התלמוד. באים הם בתלמודא דידן מחוברים זה בזה, ומעורבים זה בזה. ומשמיענו ר' יוחנן, דאם לא היה תלמודא דידן כולל בתוכו, אלא החלק הראשון של חכמת התלמוד, כי אז לא היינו אומרים, שיש בו בלילות של מקרא, משנה וגמרא. מפני שבחלק הראשון של חכמת-התלמוד, אדרבה, כל השלשה הללו של מקרא, משנה, וגמרא, באים הם בו כשהם מסודרים כל אחד במקומו, ולא כלולים אלא שלאמתו של דבר, כלולים הם בתלמודא דידן, שני החלקים של חכמת התלמוד כאחד. ומתוך ריבוי הפלפול של המשא ומתן בהשואות הסוגיות זו לזו, ובהבדל הסוגיות זו מזו, ובסמיכות הסוגיות זו על גבי זו, דברי חורף עניים במקום זה ועשירים במקום אחר, — חולך הוא תלמודא דידן ונעשה ליסדהתלמוד, אשר כל גל וגל שבו, מתערב עם חבירו, ומתמזג עם חבירו. ומכאן נובע הוא התואר בבלי על שם הבבליות. ומכיון שיש כאן חק של בלילות, מפילא, כל המקראות, המשניות והמסברות האצורות בו, נבללות הן בו. והוא נעשה על ידי כך לבבילות של מקרא, משנה ותלמוד.

ד. וחוזרים אנו לדבריו של רבינו תם. לפי מה שנתפרש לנו בגופה של מימרא דר' יוחנן, דבריו של רבינו תם כך הם מתפרשים. בודאי אין כוונתו של רבינו תם לומר, דמכיון דמוזכרים הם בתלמודא פוסקים, משניות וגמרא, אנו מקיימים בהם דינא דשלישים. אלא דכוונתו היא לומר, דמאחר שמצויה היא בדינו הפצא דתורה כוון, אשר תכונת הבבליות עצמות היא בה; מפילא, דיינינן בה, שהיא כולה מקשה אחת של מקרא. משנה וגמרא. ושפיר מתקיימים על ידה, לימוד מקרא, לימוד משנה, ולימוד גמרא בבת אחת, וכאחד, וזה הוא שחידש רבינו תם, דרך בשעה שאנו צריכים לקיים לימוד מקרא. בפני עצמו, ולימוד משנה בפני עצמו, ולימוד גמרא בפני עצמו, רק אז נאמרה לנו הילכתא דשילוש, דהיינו, שכל לימוד בפני עצמו יתפוס שלישי. אבל אם יש לנו, "היכתיב" של לימוד שלשתם. בבת אחת, אז לא נאמר כלל שיעורא דשלישי. והכין.

מאמר כח

א. עיין קידושין דף ל' אל תקרי ושננתם, אלא ושלשתם. לעולם ישליש אדם שנותרו, שלישי במקרא, שלישי במשנה, ושלישי בתלמוד. (כן היא תירסא בעבודה זרה י"ט. ועיין והביאו תוס' בשם רבינו תם, דאנו שעוסקים בתלמוד-בבלי, דיינו. כי הוא כלול במקרא, במשנה ובתלמוד. כדאמרינן מנחמיה, בכל כלולה במקרא, בכלולה במשנה, בכלולה בתלמוד. עד כאן דברי רבינו תם. וכפשוטו נראה, דהך שאנו יוצאים ידי שילוש על ידי הבבליות שבתלמוד-בבלי, היינו משום שמוכאים שם פסוקי מקרא, והרבה משניות. אמנם אם זו היא תכונה בדברי רבינו תם, לא הוצרך כלל להביא מימרא דר' יוחנן במנחמיה, דחרי עינינו חרואות שכך הוא. וכל הידושו של ר' יוחנן, הוא לדרוש את שמו של תלמוד בבלי. על שם הבבליות. אבל בעצם ענכדת-הבבליות, לא חידש ר' יוחנן כלום. ואם כן, אינו שייכות יש לה למימרא דר' יוחנן, עם דבריו של רבינו תם.

ב. אמנם נראה לנו לפרש דבריו של רבינו תם, כחקדס הפירוש במימרא דר' יוחנן עצמת. מימרא זו של ר' יוחנן באה היא ליתן טעם על תואר ה"בבלי" שנתכנה בו תלמודי. ועל זה הוא אומר, דתואר זה של תלמודי בא הוא משרש הבבליות, שכן נמצאת היא בתלמודי תכונת הבבליות, של מקרא, משנה, ותלמוד. ודברים אלו מוענים פירוש. דהלא תלמודא דידן הוא שנקרא בבלי, על שם הבבליות; ומשמע מזה, דיתכן להיות תלמוד, מבלי תכונת הבבליות. וזה הוא בלתי-מוכן. דהרי כל מציאותו של תלמוד, בנוי הוא על יסודי-המשנה ודברי המקרא. וכיצד יתכן תלמוד, מבלי תכונת הבבליות של מקרא, משנה, ותלמוד.

ג. אלא שידועים הם דברי רש"י, שהמושג תלמוד כולל הוא בתוכו שני חלקים, ומסודרים הם שני החלקים במשנה אחת, דמסכת אבות. דתנן התם במסכת אבות, בן ט"ו לתלמוד, ואחר כך תני תנא, בן ארבעים לכינת. והיינו שחלק הראשון, דעלה קאמר תנא בן ט"ו לתלמוד, תכונה היא לידע טעמי ההלכות בקיצור, דהיינו מעמח של כל הלכה במקומה. ואחר כך מופיע הוא החלק השני של תלמוד, דהיינו הכנת דבר מתוך דברי. והדמיו מילתא למילתא, וריבוי הפלפול בעמקי-הענינים. ועל זה קאמר תנא, בן ארבעים לכינת. ולא עוד, אלא שנראה, שכך מפרש רש"י הן דאמרינן בגמרא, ליגמר וחדר ליסבר. דליגמר היינו, החלק הראשון שכתבמת התלמוד, שהוא ידיעת טעמי-ההלכות במקומה של כל הלכה והלכה. וליסבר